

ל.א.

2. וְנִסְיָהוּא חָכְם וַיָּבֵא רָע וְאֶת־דִּבְרָיו לֹא הִסִּיר וְקָם עַל־בֵּית מְרִעִים וְעַל־עֲוֹרַת פְּעָלֵי אֶן:

וְגַם הוּא חָכְם. באירוניה על „חכמתם” כביכול של היורדים מצרימה לעזרתה. כאלו הוא אומר: הם חכמים אבל גם הוא חכם. עֲוֹרַת. השתמש במלת „עזרת” בשתי הוראותיה (משנה הוראה): (א) הוראתה הרגילה: סעד ועזר; (ב) החדר או המקום הפנוי שלפני אולם (ר' יחזקאל מג 14, 17) ותהיה הקבלה שלמה במבטאים: בית מרעים – עזרת פעלי און.

בהוראתה הרגילה היא מקבילה אל: היורדים מצרים לעזרה בפסוק שלפני זה, ובהוראתה השניה היא מקבילה אל „בית” שלפניה¹.

4. . . . כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאָרֶץ וְהַכְּפִיר עַל־מְרִפּוֹ אֲשֶׁר יִקְרָא עָלָיו מְלֵא רָעִים

מְלֵא, מלה זו דומה פה בהוראתה למלת: מלא ב. בערבית: קבוץ אנשים רבים.

ואולי מזה גם: גם המה קראו אחריו מְלֵא (ירמ' יב 6). כלומר: אספו המון אנשים שירדפו אחריו.

8. וַנִּפֹּל אֲשׁוּר בְּחָרֵב לֹא־אִישׁ וְחָרֵב לֹא־אָדָם תֹּאכְלֵנוּ (כי אם חרב האלהים)² וְגַם לֹא מִפְּנֵי חָרֵב וּבַחֲזָרָיו לְמַס יִהְיֶה:

לֹא־אִישׁ. לֹא אָדָם. ישעיה משתמש בדרך שלילה זו גם באמרו (י 7): ולהכרית גוים לֹא־מֵעַט. בהוראת: הרבה; כהרים מטה לא עץ (שם 15) שהכונה כהרים את המטה לא עץ כי אם בן־אדם.

וְחָרֵב לֹא־אָדָם. בנגוד למה שאמר בפסוק 3 לעיל: ומצרים אדם ולא־אל.

(תלמידי דר' משה שחיב).

וּבַחֲזָרָיו לְמַס יִהְיֶה, השתמש הנביא במלת „למס” בשתי הוראותיה

1 על הוראת „עזרת” בתור חלק מהבית עמד הח' פרלם בספרו Analecten

שקראתי אחרי כתבי הדברים האלה.

2 וכן המבארים, ובדומה לצורה זו השתמש גם לעיל כב 2.

לא

חקרי מקרא: ישעיה

(בדרך „משנה ההוראה“): א) בהוראת: עובד בהכרח עפ"י פקדה כמו: ויהי למס עובד - (ברא' מט 15)³; ב) בהוראת: „תמסה“, כי לבס ימס (וימס לבננו - יהוש' ב 11). כהקבלה אל „יעבר“ בפסוק הבא (ר' להלן).

9, וְסִלְעוּ מִמְּנוֹר יַעֲבוֹר...:

יַעֲבוֹר, קשה לבאר כי הסלע יעבר ממקום למקום, ולדעתי הכונה היא כי יהיה לעפר, לאבק, הסלע הכביר יתפורר מלב מגורו ויהיה לאבק. בערבית מורה השם „עֵבָר“ عِبَار על אבק ועפר (עבר - עפר) ואותה הוראה ישנה בערבית גם למלת „רִבְעָ“ رِبْع ומזה בכרכת בלעם (במד' כג 10): „ומספר (= ומי ספר) את רִבְע ישראל“ בהקבלה אל: מי מנה עפר יעקב. שלפני זה.

לב.

1, הֵן לְצֶדֶק יִמְלֹךְ-מֶלֶךְ וְלִשְׁרִים לְמִשְׁפַּט יִשְׂרוּ:

וְלִשְׁרִים, לרבוני הלמידים בפסוק זה באה גם מלה זו בלמד מיתרת.

2, וְהָיָה-אִישׁ כְּמַחְבָּא-רוּחַ וְסִתָּר זָרִים כְּפִלְגִימִים בְּצִיּוֹן כְּצֶל סִלְע-כֶּבֶד בְּאַרְץ עֵיפָה:

כונת כל הפסוק היא: כל איש יהיה בצל המלך והשרים המושלים בצדק ובמשפט בטוח מרעה, כמו מי שנמצא במקום המחביאהו מפני הרוח הסוערת (כמחבא = כְּמַחְבָּא). ובמקום סתר מזרם הגשמים היורדים. ועפ"י דרך שתוף-הרעיונות (association) הוא ממשיך כי האיש יהיה אז כמוצא פלגי מים במקום היבש (כנגד: וסתר זרם) וכנמצא בצל סלע כבד בשעת הם (כנגד; ומחבא רוח).

ועפ"י הענין יותר נכון: כפלגי מים בארץ עיפה (עפ"י: בארץ ציה ועיף בלי מים - תהלי' סג 2) כצל סלע כבד בציון (עפ"י: בארץ ציה - שם).

וְסִתָּר זָרִים, הכונה לזרם הגשם הנִתָּךְ ארצה.

1 כל מס בתנך הוראתו: עבודה בהכרח עפ"י פקדת השלטון, כגון: ויט שכמו לסבל ויהי למס-עבד (ברא' מט 15), ויהי המס שלשים אלף איש (מיא ה 27. ועוד). - ולא תשלום כספים.

2 ור' מאמרי „הוראות נשכחות לשרשים תנכיים“, ולעיל ו 10, ולהלן 5.

3. ולא תשעִינָה עֵינֵי רַאִים וְאֹזְנֵי שׁוֹמְעִים תִּקְשְׁבֶנָּה :
 תְּשַׁעֲיָנָה = תְּשַׁעֲיָנָה.
 ושרש "שעה" פה הוא סרוס שרש "עשה" בהוראת "פשה"¹. והכונה:
 עיני הרואים לא תכסינה עוד כי אם תראינה. ועפ"ז ההקבלה: ואזני
 שומעים תקשבנה.
 וכל המסוק הזה הוא בנגוד למסוק ו 10.
5. לֹא-יִקְרָא עוֹד לְנֶבֶל גְּדִיב וּלְכִילִי לֹא יֹאמֵר שׁוֹעַ :
 לפי הענין צ"ל: לא יקרא עוד לנבל שוע, ולכילי לא יאמר גדיב.
6. כִּי נֶבֶל נִבְלָה יִדְבֵר וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה אָוֶן... :
 וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה אָוֶן, הַכּוֹנֵה בַּמֶּלֶת יַעֲשֶׂה הִיא: יִכְסֶה, יִסְתִּיר.
 (ור' לעיל 3).
7. וְכָלִי כָּלְיוֹ רַעִים הוּא וּמוֹת יַעֵץ... :
 כָּלְיוֹ, מֵלֶה זֶה בָּאָה פֶּה בַּהוֹרָאֵת: „כְּלִיּוֹתַי“, וּבָאָה בַּצּוֹרֶה זֶה לְשֵׁם
 צְמוּד: „כָּלִי – כָּלְיוֹ“, וְאוֹלֵי לְשֵׁם זֶה נִשְׁתַּנְּתָה צוֹרֶת „כָּלִי“ שֶׁבַּפְּסוּק 5
 בַּחִירָק לְכָלִי (בַּצִּירָה וּבְלִי יוֹד).
 וּבִקְשֵׁר עִם „יַעֵץ“ שֶׁלֹּאֲחֵרָיו הוּא עִפְיֵי הַמִּבְטָא הַתְּלִמּוּדִי (בְּרִכּוֹת סא):
 כְּלִיּוֹת יוֹעֲצוֹת.
10. כִּי כָּלָה כְּצִיר אֶסֶף כָּלִי יָבוֹא :
 כָּלִי, מֵלֶה זֶה בָּאָה כְּמַעֲט תְּמִיד לְפָנָי שֵׁם וְלֹא לְפָנָי פֶּעַל, וּכְנִרָאָה
 הַיּוֹד שֶׁל „כָּלִי“ הִיא רַק הַכִּפְלַת הַיּוֹד שֶׁלֹּאֲחֵרָיָה (יָבוֹא), וְהַעֲקֵר: אֶסֶף בֶּל
 יָבוֹא. וְכֵן בַּהוֹשַׁע (ח 7): צִמַּח בְּלִי יַעֲשֶׂה קִמַּח.
18. וַיָּשֶׁב עַמִּי בְּגוֹהַ שְׁלֹום וּבְמִשְׁכָּנֹת מְבַמְקָזִים וּבְמִנְוָחוֹת שְׂאֲנָנִים :
 וּבְמִנְוָחוֹתָהּ, הַשֵּׁם הַמִּפְשֵׁט „מִנְוָחָה“ מוֹרָה לְפַעֲמִים (כְּמוֹ פֶּה) עַל מִקּוֹם
 הַמִּנְוָחָה וְהַמֵּם הִיא מִם – הַמִּקּוֹם, וְכֵן: זֹאת מִנְוָחַתִּי עֲדֵי עַד, פֶּה אֲשֶׁב
 (תְּהִלָּה קֶלֶב 14); וַיִּרְא מִנְוָחָה כִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה (בְּרֵא' מֵט
 15), וְעוֹד, וְכֵן גַּם הַשֵּׁם „מִנְוָח“ כְּגוֹן: וְלֹא מִצֵּאָה הַיּוֹנָה מִנְוָח לְכַף רַגְלָהּ
 (בְּרֵא' ח 9), הֲלֹא אֲבַקֵּשׁ לְךָ מִנְוָח אֲשֶׁר יִיטֵב לְךָ (רוֹת ג 1), וְעוֹד, וְהַמֶּלֶה
 „שְׂאֲנָנִים“ הִיא תֹּאֵר לְ„מִנְוָחוֹת“ שֶׁהוּא אוֹלֵי הַרְבוּי מֵהַשֵּׁם „מִנְוָח“ בְּלִיז.

1 ור' מאמרי "הוראות נשכחות לשרשים תגכיים", ולעיל ו 10, ולהלן 6.

לג.

4. ואסף שללכם אסף החסיל כמשק גבים שקק בו :

גבים. מלה זו באה בשתי הוראותיה: א) ארבה (עפ"י: יוצר גבי... והיה אם פלה לאכול את עשב הארץ - עמוס ז 1, 2), בהקבלה ל"החסילי, ומלת "משק" היא עפ"י: בעיר ישקו (יואל ב 9) על הארבה; ב) מקום אסף מים (עשה הנחל הזה גבים גבים - מ"ב ג 16). ומלת "משק" היא עפ"י: והשיקו היקבים תירוש ויצהר (יואל ב 24), השיקו היקבים (שם ד 13).

6. והיה אמונת עתיד... :

אמונת = אמונת. עתיד תהיינה בטוחות מכל רע. כי שרש "אמן" בא לפעמים בהוראת: היה בטוח, כהוראת שרש "אמן" אמן בערבית.

(ור' באורי לעיל ז 9)

ואולי הנקוד בעקרו: אמונת.

12. והיו עמים משרפות שיר קוצים פסוחים באש יצתו :

דבר זה אפשר לראות בכפרים בארץ ישראל כי כשרוצים לשרף אבנים בכבשן לסיד מאספים בראשונה צבורים גדולים של קוצי הנקטס (נִשְׁ) המכסים את ההרים, ואח"כ הם משמשים להצית וללבות את האש במשך כל ימי שרפת האבנים.

ופה הכונה: העמים יהיו כקוצים שכסחו (קצצו) אותם למשרפות השיד, ויצתו באש זו.

16. הוא מרומים ישכן מצרות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים :

אחרי אשר תאר שיהיה נשגב במצודה בראש הסלעים, הוא מבאר כי לא יהיה שם כמו נצור במצור שאין לו מה לאכל, בהיותו סגור ומסגר, כי אם לחמו ינתן לו ומימיו נאמנים.

ואולי יש במבטא "מימיו נאמנים" רמז לנקבה שעשה חזקיה למימי השלוח להכניסם העירה.

19. את-עם נועו לא תראה עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין בינה :

1. ר' באורי לאיוב ל 13 בחקרי מקרא.

בפסוק זה באו שלש מלים מסרטות בכונה לחקות את העלגים שהוא מדבר עליהם שקשה להם לבטא מלה באפן נכון והם מחליפים מקום האותיות:

(א) עַם נִלְעָז, תחת „עַם לִעְזוּ“. עם זר, עפ"י: בית יעקב מעם לועז (תהלים קיד 1)¹; ושנה ל„נִלְעָזוּ“ להראות על צוותם וחצפתם, שהם מְעִזִים לבוא על ירושלים.

(ב) עַמְּקֵי שָׁפָה, תחת: עַמְּקֵי שִׁפָּה, ששפתם מצקמת ולא ישרה.
 (ג) נִלְעָז לְשׁוֹן, תחת: „נִלְעָז לְשׁוֹן“, עפ"י „ולשון עלגים“ בפרק שלפני זה (4), ושנה כדי להראות כי לשונם היא רק לשון לעג והבל. וכן לעיל (כח 11): כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה.

20, ... נִנְה שְׁאֲנָן אֶהֱל בַל-יִצְעָן בַּל-יִסַּע יְתְדוֹתָיו לְנִצָּח וְכַל-חֲבָלָיו בַּל-יִנְתְּקוּ:

בַּל-יִצְעָן, שרש צנן (ט'ען=צען) מורה בערבית על הנסיעה², שבצורה היא עקירת הנוסע ממקומו, וכמו שרש „נסע“ יש לו הוראת העברה ממקום למקום, ועקירת דבר ממקומו (ויאחז בדלתות שערי-העיר ובשתי המזוות ויִסַּע עם הבריה – שופ' טז ד).

ופה הכונה: אהל שלא יעקרוהו ממקומו. ולמשג זה ישנה קבוצה של שרשים: נסע, נסה, נזח, ובסרוס האותיות: צען.

וההפך מזה: „נעץ“ בתלמוד, שהוראתו: תחוב וקבוע דבר באפן שלא יעקר.

יִצְעָן=יִצְעוּן: יִסַּע=יִסַּע.

21. כִּי אִם-שָׁם אֲדִיר יְהוָה לָנוּ מְקוֹם יְאֲרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל-תִּלְדָּה בּוֹ אֲנִי-שֵׁיט וְצִי אֲדִיר לֹא יַעֲבֶרְנוּ:

„כִּי אִם“, שתי המלים יחד בהוראת „אכן“. המלה „כִּי“ נמצאת הרבה פעמים בספר זה בהוראת החזוק (ר' לעיל פרק טו). ו„אִם“ היא כמו אִנִּי (אָן) בערבית שבאה ג"כ לחזוק הדברים³. וכן באיכה (ח 22): כִּי

1. ע"ז כבר עמד רשיי בפרושו.

2 וכן גם שולטנס.

3 ור' לעיל ד 4, ורדק אומר: זה אם פירושו כמו אמת.

לה

חקרי מקרא: ישעיה

אם מאס מאסתנו, קצפת עלינו עד מאד, שהכונה היא: אכן מאוס מאסתנו וקצפת עלינו, כי אם נשאר בהוראתן הרגילה חסרה פה תשובת התנאי והדברים שבאו בסוף הספר יצאו מקצצים.

וכונת הדברים פה: אכן שם בציון ובירושלם אדיר ה' לנו, ואתלנו חזק ואמיץ ועומד איתן במקומו.

ופה נפסקו הדברים על ציון וירושלם, ומכאן והלאה הוא מתאר את אשור¹ ארץ הנהרים רחבי הידים. וכאלו הוא אומר: אבל מקום הנהרים רחבי הידים (פרת וחדקל). שם לא תוכל להתקים אנית שיט קטנה, ואפילו הצי חאדיר לא יוכל לעבר במ. כי המים יתגעשו והאניות לא תוכלנה להחזיק מעמד, וזהו סמל לאי השקט והמנוחה שם.

23. נִמְשׁוּ חֲבֵלֶיךָ בַל-יִחְזְקוּ בֵּן-תִּרְנָם בַּל-פָּרְשׁוּ נִם...:

וזהו המשך פסוק 21. והוא מתאר את האניה העוברת בנהרים האלה הסוערים. כי הרוח נִתְקָה את חבליה שמקשרים במ את הקלעים אל התרן, והחבלים מרחפים באויר לכל צד (נִטְשׁוּ). ואין אפשרות להדק את הבסיס של התרן. שלא יתנועע. ואי אפשר לפרש את הקלעים להוליך את האניה.² יִחְזְקוּ: גם פה שרש „חזק” בהוראת: הִדָּק.

(ר' לעיל כב 20).

23, 24... אִזְ חֲלַק עַד-שָׁלַל מְרִבָּה פִּסְחִים בְּזוּוּ בּוּ: וּבַל-יֵאמֵר שָׁבֵן חֲלִיתִי...:

הוראת המלה „שָׁבֵן” *سَابَن* בערבית ובסורית היא: נוֹחַ. לא התנועע, וכנראה נשמרה הוראה זו בעברית בצורת התאר „שָׁבֵן”. שמלבד הוראתו הרגילה היתה לו גם הוראת אי היכלת לנוע לסבת מחלת הגוף, השתוק. והוא מתאר פה את הלהיטה לרוץ לְשָׁלַל השלל, שאפלו הפסחים בזוו בנ. ואפלו הַמְשַׁתֵּק הולך לשלל ואיננו אומר שהוא חולה ואיננו יכול להניד אבר³.

1 וכן ברמן בפרושו יאור בהירי.

2 ר' מרטי בפרושו עד כמה המבארים החודשים מרסקים ומוחקים את הכתוב. ולבסוף „אין נחת”.

3 ור' מאמרי: הוראות נשכחות לשרשים תנכיים.

לד

4. וְכָל-צִבְעָאֵם יָבֹול כְּנָבֵל עֲלֶה מִנְפֵן וְכִנְבֵּלַת מִתְאַנָּה :

וְכִנְבֵּלַת, בערבית המדוברת קוראים לפני התאנה הקשים עדין ונופלים ארצה לפני בשילתם בשם „נִפְלִי“ (נִפְּל) ; וכנראה קראו לזה בעברית „נובלת“ בהוראת „נופלת“¹.
ויש פה „צמוד גזרי“ בין „יבול כנבלי“ ובין וכ„נובלת“ בבוא השרש „נבל“ בשתי הוראות.

6. הָרַב לַיהוָה מְלֹאָה דָם הַדְּשָׁנָה מִחֶלֶב ... :

הַדְּשָׁנָה, יתכן שמלה זו הזרה בנקודה היא מבנין הפעל, והיתה צריכה להנקד „הַדְּשָׁנָה“, אך כדי למנע מבטא דָשׁ הוסיפו את הפתח בדלת, ובהשאר עי"ו הקבוץ בתור הברה פשוטה נדגשה הדלת.

16. כִּי פִי הוּא צִוָּה וְרוּחוֹ הוּא קִבְצָן :

בא פה השמוש בדרך קצרה“ במקום שהיתה צריכה לבוא הברה כפולה, ובעקר: כי פיהו הוא צוה, כמו שכתוב תכף אחרי כן ורוחו הוא קבצן, בכנוי נסתר.
ואולי צריכה ההא במלת „צוה“ להיות במפיק (צוֹה), והכונה: צוה את הדבר הזה.

לה.

פרק זה מחבר בתכנו ובסגנונו לפרק מ, והפרקים הספוריים לו – לט היו צריכים לבוא לפניו, ואולי נקבע מקומו פה אחרי כל דברי נבואות ההרס והחרבן על אדום, כדי לסיים חלק זה של הספר בטוב שעל זה הקפידו המסדרים מאד².
ולחלק גדול מדברי פרק זה מקבילים הדברים בעקר בפרק מ, וגם בפרקים שלאחריו:

(1) גם רד"ק אומר „כתאנה הפרי שנופלת מעץ התאנה“ אך הוא משאיר בהוראה הרגילה של שרש „נבל“ אף כי שרש זה בא תמיד על העלה ולא על הפרי.
(2) וראה מאמרי על „תפארת החתימה“ בספרי התנ"ך וגם בחלקיהם ולפעמים גם בפרקיהם, בחלק השני מן „הכתבים הנבחרים“ שלי.

לה :	ממ' והלאה :
2 (פסוק) : יראו כבוד יהוה	(מ 5) : ונגלה כבוד יהוה
" 4 : הנה אלהיכם נקם יבוא	(מ 10) : הנה יהוה אלהיכם בחזק יבוא
" 8 : והיה שם מסלול ודרך	(מ 3) : במדבר פנו דרך יהוה ישרו בערבה מס' לה לאלהינו
" 5 : אז תפקחנה עיני עורים	(מב 7) : לפקח עינים עורות
" 6 : נבקעו במדבר מים	(מג 19) : אשים במדבר דרך בישימון נהרות
" 7 : והיה השרב לאגם	(מא 18) : אשים מדבר לאגם מים וצמאון למבועי מים
" 10 : ופדויי יהוה ישובון	(נא 11) : ופדויי יהוה ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו
ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה	ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגון נסו יגון ואנחה.

4. אִמְרו לְנַמְהָרֵי לֵב חֲזִקוּ אֶל־תִּירְאוּ.... :

לְנַמְהָרֵי לֵב, אלה שאין להם סבלנות לחכות, ומבטא זה מקביל ל"קצר רוח".

7, בְּנִי תַנִּים – רִבְצָה, חֲצִיר – לְקַנָּה וְגִמָּא :

הכונה: בנוו התנים תהיה רִבְצָה, והמקום אשר בו צמח החציר (שהוא בתנך סמל הצמח המתיבש מהר) יהיה מקום לקנה וגמא הצומחים רק במקום מים¹.

רִבְצָה, שם בלי"נ מהשם "רִבֵּץ" בלי"ז, ע"ד: ספר ספרה בהוראת מקום רבץ צאן.

חֲצִיר, "בדרך קצרה" תחת "מקום חציר".

9. לֹא יִהְיֶה שָׁם אֲרִיָּה וּפְרִיץ חַיֹּת כֹּל יַעֲלֶנָּה לֹא תִמְצָא שָׁם.... :

תִּמְצָא, בלי"נ וביחיד, מוסב על החיה. ואף שלא הזכיר שמה רחפה לפני דמינו.

1 וראה כל הפלפולים והמחיקות וההוספות בפסוק זה בבאורו של דוהם, שאחרי הכל אינם מניחים את הדעת.

לח.

8.7. וְהִדְלַקְהָא אֹת מֵאֵת יְהוָה...: הִנְנִי מְשִׁיב אֶת-צֶלֶל הַמַּעֲלוֹת
אֲשֶׁר יִרְדָּה בַּמַּעֲלוֹת אֲחִזּוּ בְשֶׁמֶשׁ אַחֲרָיִית עֲשֶׂר מַעֲלוֹת
וְתֻשַׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֲשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יִרְדָּה:

בַּמַּעֲלוֹת אֲחִזּוּ. במעלות של אותו אחז אשר אותו נביא אמר אליו
ג'כ: שאל-לך אות מעם יהוה אלהיך, העמק שאלה או הגבה למעלה
(לעיל ז 11), והוא ענהו ברגז; לא אשאל ולא אנסה את יהוה (12)—במעלותיו
הוא הראהו הנביא את האות בשמש שבשמים ממעל ששבה ועלתה
במעלות שירדה.

ופה המקום למלא מה שנשמט שם לעיל (ז 13) בתשובת ישעיה
אל אחז:

הַמַּעֲט מִכֶּם הֲלֹא אֵת אֲנָשִׁים
כִּי תִלְאוּ גַם אֶת אֱלֹהֵי:

במלת „אנשים“ הוא חושב על עצמו, כמו שהוא גומר במלת „אֱלֹהֵי“
ככנוי המוסב אליו, ושרש „לאה“ פה ובעוד מקומות אחדים אין הוראתו
כהוראת „עֵינָהּ וְיִגְוֹעַ“, כי אם הוראת אי הילת; כהוראת שרש עִזַּר
(עג'ז) בערבית, והנביא אומר לו: לא די לך שאתה חושב עלי שאני אינני
יכול לעשות דבר כי גם על ה' הנך חושב שאיננו יכול לעשות דבר?
וכן גם הכונה במלת: נלאיתי נשא (לעיל א 14) אחרי „לא
אוכל“ בפסוק שלפני זה.

17. הִנֵּה לְשָׁלוֹם מָר לִי מָר...:

מָר — מָר; לפי המבארים כי „מָר“ הראשונה היא עבר מבנין הקל
משרש „מור“, והוראתה: המיר, והכונה היא: את המרירות החליף לי
לשלום²—צריך לנקד „מָר“ הראשונה ג'כ בקמץ, ויהיה פה „צמוד שלם“.

1 ראה באורי לאיוב ד 2 בחקרי מקרא (מצאתי כי גם ראבע ורדק מבארים
כה), ובהוראה זו משתמשים המשוררים הספרדים כשרש זה בשיריהם.
2 כן לויט ועוד.

מ.

1. נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם :

יפה היא הפתיחה בקריאה סתם מבלי הגיד למי הוא פונה; הוא פונה לכל שומע. כל באי עולם צריכים לנחם את העם הסובל. מלבב הוא גם השם „צפיי” בפי ה' וגם הקריאה הכפולה: נַחֲמוּ, נַחֲמוּ!

2. דַּבְּרוּ עַל-לֵב יְרוּשָׁלַם

וּקְרְאוּ אֵלַיָּהּ

כִּי מְלֶאכָה צָבָאָהּ

כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ

כִּי לָקַחָהּ מִיַּד יְהוָה

כַּפְּלִים בְּכָל-חַטָּאתֶיהָ :

אחרי דרישתו לנחם את העם צמו, הוא זוכר את ירושלים אשר ממנה גלה צמו, ודורש במבטאים מלאים רך וחבה שינחמו גם אותה. בזוה נגמרה ההקדמה היפה לכל החלק הזה של ספר ישעיהו המלא דברי נחומים.

מְלֶאכָה צָבָאָהּ. מְלֶאכָה, בהוראת מְלֶאכָה, כמו: ושוליו מלאים את ההיכל (לעיל ו 1). בהוראת ממלאים, ו„צבאה” הוא הפעול; כי לולא זאת היה צריך לאמר: מְלֶאכָה צָבָאָהּ.

3. קוֹל קוֹרֵא בְּמִדְבָּר פָּנּוּ דְרֹךְ יְהוָה....:

קול קורא. באו הדברים ב„דרך קצרה” והכונה: שומע אנכי קול קורא, או: הנה קול קורא.

4. כָּל-יָיָא יִנְשָׂא וְכָל-דֶּרַךְ וְנִבְעָה יִשְׁפְּלוּ וְהָיָה הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר....:

הָעֵקֶב, שרש „עקב” הוא מחמשת השרשים (עקב, עקל, עקם, עקף, עקש) המורים על עקמימות, ובדברו פה על „הר וגבעה” תהיה הוראת „העקב”: הדרך ההולכת ומתפתלת בסבובים לעליה בהר כדי להקל על העגלות את זקיפות העליה והירידה¹, והכונה: אחרי אשר „כל-הר וגבעה ישפלו” ילכו בדרך ישר מבלי צרך לסבובים עקלקלים.

1 ור' להלן (מב 16): ומעקשים למישור; וכיחוד להלן (מה 2): והדורים אישר, שמת „הדורים” באה משרש „הדר” הארמי בהוראת „חורי”: הדרך החותרת הנה והנה במעלה ההרים.

5. וְנִגְלָה כְבוֹד יְהוָה וּרְאוּ כָל-בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר :

האתנח היה צריך לבוא תחת מלת "יַחְדָּו", כי הכונת היא כי כל בשר יחדו יראו את אותו "כבוד ה'" אשר יִגְלָה. ומלת "פִּי" הנפרדת ממה שלפניה הוראתה, "אֵכָן" כמו במקומות רבים בישעיה. והמשפט הזה (כי פי ה' דבר) הוא חתימה לכל שלשת הפסוקים 3 – 5 יחד, ולא למאמר, "וראו כל בשר יחדו" שלפניו, וכן גם בישעיה א 20; כא 14; כח 14; מיכה 4.3. וזוהי אחת צורות חתימות הדברים.

6,.... וְכָל-חֶסְדוֹ כְּצִיץ הַשָּׁדָה :

חֶסְדוֹ, מלה זו היא המלה הארמית "חֶסְדָּא" שהוראתה "חן ויפי", ומהמבטא "חֶסְדָּא וְחֶסְדָּא" נעשה בעברית "חן וחסד" (אסתר ב 17). ובעזרא (ז 28): ועלי הטה חסד לפני המלך ויועציו, וכן שם (ט 9): ויט עלינו חסד לפני מלכי פָּרַס. בהוראת: נתננו לחן בעיניהם¹. ובערבית מורה המלה "חֶסֶן" (حسنة) בנון על "יפי"², והכונת: כל חָנּוּ ויפיו יכלה ויחלף כצִיץ השדה הנובל מהר.

7,.... אֵכָן חֶצִיר הָעֵם :

הָעֵם, מלה זו הוראתה פה: האנשים, בני האדם, כמלת חֶצִיר ב"ב. בערבית, והיא מקבילה למבטא "כל ה ב ש ר חציר" בספוק שלפני זה.

15, הֵן גֹּיִם כְּמַר מְדַלִּי וְכִשְׁחַק מְאֻזְנִים נַחֲשָׁבוּ.... :

מלת "נחשבו" שיכת גם למבטא "כמר מדלי", והיא באה ב"דרך קצרה" במקום "נחשבו לו", בהוראת: נחשבו בעיניו, או: "נחשבו בהשואה אליו", כמו בפסוק 17: מאפס ותהו נחשבו לו.

18, 19. וְאֶל-מִי תִדְמִיּוּן אֵל וּמַה-דְּמוּת תַּעֲרֹכֶינָּהּ : הַפֶּסֶל נֶסֶךְ הָרֶשַׁע וְצִרְתָּ בְּהֶבֶב יִרְקַעְנָהּ וּרְתָקוֹת כֶּסֶף צִוְרָף :

1 ו'ר' גם Cheyne ופרלם לפסוק זה האומרים להחליף "חסד" ב"חסן"

ללא צרך.

ומרטי אומר: Die gewöhnlich angenommene Bedeutung Huldreiz; Grazie ist nicht nachweisbar, "ז"א כי ההוראה המקבלת של חן (למלת חסד), אין למצא סמוכים לה (i).

2 וכן תרגום מלה זו בתרגום השבעים.

הַפֶּסֶל נִפְדָּה חֲרָשׁ, הֵאָא בַּמֶּלֶת „הַפֶּסֶל“, אַחֲרֵי שְׁתֵּי הַשְּׁאֵלוֹת שֶׁבַּפְּסוּק הַקּוֹדֵם. הֵיאָא הַשְּׁאֵלָה וְהַתְּמִיּהָה¹ הַבָּאָה בַּפֶּתַח וְדִיָּח אַחֲרֶיהָ גַם אִם הָאוֹת שְׁאַחֲרֶיהָ הֵיאָ בַּתְּנוּעָה וְלֹא רַק בִּשְׂוֹא נַע כַּדְעַת הַמַּדְקָדְקִים (כַּגּוֹן: הַלְכֵן – בְּרֹא' יז 17, וְעוֹד). וְהֵיאָ מִתְּאִימָה לַמֶּלֶת הַלְכֵן (הַל) הָעֵרְבִית, וְלִכְּן בֹּא הַדְּגֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּמוֹ בְּהָא הַיִּדְיעָה הַמַּקְבִּילָה ל־ אֶל (אַל) הָעֵרְבִית¹.

וְהַכּוֹנָה: אֶל מִי תוֹכַל לְרַמּוֹת אֶת הָאֵל וְלַעֲרֹךְ לוֹ? הָאֵף אֲמַנֵּם תַּדְמוּ אֵלֵיכֶם אֶת הַפֶּסֶל אֲשֶׁר חָרַשׁ מִבְּנֵי הָאָדָם נִסְכְּהוּ, וְכוּ'.

הַפֶּסֶל נִפְדָּה חֲרָשׁ, הַשְּׁתַּמֵּשׁ בַּפֶּעַל „נִסַּךְ“ בַּמְּקוֹם „פֶּסֶל“ עַל שֵׁם רַקוּעֵי זְהוּבֵי הַמַּצְפִּים אוֹתוֹ אַחֲכֵי שְׁנוּסְכִים אוֹתָם, וְהַפֶּסֶל הוּא פֶּסֶל עֵץ שֶׁפּוֹסְלִים אוֹתוֹ כְּדֵי לַתֵּת לוֹ אֶת הַצּוֹרֵה שְׂרוּצִים, וְלִמָּה שְׁנוּסְכִים וְיוֹצְקִים מִמֶּתַחַת קוֹרְאִים „מִסְכָּה“.

יִרְקַעְנִי. בְּהוֹרָאת: יִצְפְּנוּ בְּרַקוּעֵי זְהוּב, וְכֵן: יִרְקַעֵי פַחִים צְפוּי לְמִזְבֵּחַ (בַּמִּד' יז 3).

וְיַצְרֵה בְּזֶהֱבֵי יִרְקַעְנִי וְרִתְקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵה. פֹּה יֵשׁ „צְמוּד שְׁלֵם“ בַּמֶּלֶת צוֹרֵה. הַרְאֵשׁוֹן הוּא שֵׁם הָעוֹשֶׂה, וְהַשְּׁנִי הוּא בִּינוּנֵי פוּעֵל.

23. הַנּוֹתֵן רוּגִים לְאֵיִן שֶׁפְּטִי אֶרֶץ כְּתָהוּ עֵשָׂה:

לְאֵיִן... כְּתָהוּ. בְּהַקְבִּלָה אֶל: „כְּאֵיִן... וְתָהוּ“ לַעִיל בַּפְּסוּק 17.

24. אֵף בְּלִנְטָעוּ אֵף בְּלִזְדָּעוּ אֵף בְּלִשְׂרֵשׁ בְּאֶרֶץ גּוֹעִים...:

זְרָעוּ... שְׂרֵשׁ. שְׁנֵי פַעֲלִים אֵלֶּה הֵם בְּנִין פֶּעַל תּוֹלַדַת בְּנֵי הַקֵּל², וְ„שְׂרֵשׁ“ בַּעֲקָר „שְׂרֵשׁ“³ וְאַחֲרָי כִּי בָּאָה אַחֲרָיו „בְּ“ הוֹרָאתוֹ: נִשְׂרֵשׁ.

26. שְׂאוּ-מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי-בָרָא אֱלֹהֵי הַמּוֹצִיא כְּמִסְפָּר

צְבָאָם לְכֹלֵם בְּשֵׁם יְקָרָא מֶלֶךְ אוֹנִים וְאֲמִיץ כַּח אִישׁ

לֹא נִעְדָּר:

1 ר' מאמרי Une deuxième forme du hé interrogative en Hébreu

רבעון R. d. E. J. חוברת XCIV צד 156 – 137.

2 וראה פרוש ראבע למלת "שֵׂרֵשׁ". וכן מאמרי יחקר בנין הקל ותולדתו בקובץ "הגן" של ל. רבינוביץ (הוספה ל"המליץ").

3 כמו בתהלים צ 5 "ימוללי בהוראת "ימוללי".

מִי כָּרָא אֶל־הַ... צָבָאָם... לְכָל־ם... בדרך מליצה, מבלי הזכיר את „הכוכבים“, כאלו הוא מורה עליהם באצבע, ואין צורך להזכיר את השם שהם מוסבים עליו.

האתנח היה צריך להיות עפ"י הענין או במלת „אלה“ או במלת „יקרא“, ובא לא במקומו כדי להשוות שני חלקי הפסוק במדתם.

מִרְבֵּ אֹנִיִם. הכונה: מבעל לב אונים, או בעקרו: מִרְבֵּ אֹנִיִם, בפתח.

מִרְבֵּ אֹנִיִם וְאִמִּין פָּתַח. בא זה ב„דרך קצרה“ מבלי לגמר את המאמר. והכונה היא: כי כלם מבעל רב אונים ומאמין כח ועד היותו חלש – איש מהם לא חסר.¹

נְעַדְרָה. יצא משורת העדר, ושרש זה הוא מאלה שבבנין נפעל מורים על ההפך מהוראתם העקרית, כמו: יִרְתַּק חבל הכסף (קהל' יב 6) שהוראתו יִתַר הרתוק, הקשר.

(חותני המנוח הריימ פינס ז"ל).

מא.

1. יִנְשׂוּ אֶזְ יִדְבְּרוּ יִחְדּוּ לְמִשְׁפָּט נִקְרְבָה :

יִנְשׂוּ אֶזְ יִדְבְּרוּ. אולי בעקר: אף ידברו.

2. 3. מִי הָעִיר מְמוֹרָח צָדֵק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יִרְדֵּ יִתֵּן פְּעֵמָר חֲרָבוֹ פָּקֵשׁ נִדְרָה קִשְׁתּוֹ : יִרְדָּפֶם יַעֲבֹר שְׁלוֹם אֶרֶץ בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא :

מִי הָעִיר מְמוֹרָח צָדֵק. שרש „צדק“ מורה בחלק זה של ספר ישעיהו פעמים רבות הוראת שרש „ישע“ (הושיע) ובמקומות אחדים הוא בא בהקבלה לשרש זה: תפתח ארץ ויפרו ישע, וצדקה תצמיח (מה 8), קרבתי צדקתי לא תרחק, ותשוועתי לא תאחר (מו 13). וכן נו 1. וסב 1.

ופה הכונה: מי העיר ממזרח את איש צדק, את המושיע, ועפ"י צריך לבוא שנוי בטעמים.

יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ. יקראהו ללכת אחריו בכל אשר תלך רגלו.

1 ור' מאמרי דרך ההשמטה ביסעיה, ומאמרי „דרך קצרה בתנך“.

יִתֵּן כַּעֲפָר חֲרָבוֹ כַּקֶּשׁ נֶדֶף קִשְׁתּוֹ. אין ספק כי הוא מדבר בכל הפסוק על גבורותיו והצלחתו, ובכן גם בשני המאמרים האלה הנראים כאלו מראים כי כלי מלחמתו יהיו כאין וכאפס, ועל כרחנו עלינו לאמר כי הנביא משתמש פה ב„דרך קצרה“, והכונה מתבררת בתוספת מלה בכל מאמר: „יתן כעפר [חֲלָלִי] חרבו“, שיהיו הרוגי חרבו רבים כעפר הארץ, או כי יתנם כעפר לדוש לפני חרבו (כמו: כי אָבֵדִם מֶלֶךְ אֲרָם וישָׁמֵם כַּעֲפָר לְדוֹשׁ — מ״ב יג 7); „כקש נדף [פְּלִיטִי] קשתו“, ע״ד: כי אם כמֶץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רוּחַ (תהלים א 4) על הרשעים. ועפ״ז יתאים ההמשך: „ירדפם“. ואולי בעקר: יתנם כעפר לחרבו. כקש נדף לקשתו, וכן עפ״י ת״י.

4, מִי־פָעַל וְעָשָׂה קָרָא הַדְּרוֹת מְרֹאֵשׁ אֲנִי יְהוָה רֵאשׁוֹן וְאֶת־אֲחֵרוֹנִים אֲנִי־הוּא :

המלה „מי“ שיכת גם למאמר „קרא הדרות מראש“, וישנן פה שתי שאלות. והתשובה היא: אני יתוה, וכו׳.

קָרָא הַדְּרוֹת מְרֹאֵשׁ, הכונה היא, מי קורא (מגיד) קורות הדורות מראש, מלפני בואן. והשתמש ב„דרך קצרה“ פעמים: חסרון מלת „מי“ הכתובה כבר במאמר שלפניו והיא „מושכת עצמה ואחרת עמה“; ומלת „קורות“ אחרי „קורא“ לשויון המבטא בין „קורא“ ו„קורות“.

(ור׳ מאמרי הנזכרים לעיל מ 26).

5, קָאוּ אִיִּים וַיִּירָאוּ קִצְוֹת הָאָרֶץ יַחֲרְדוּ קָרְבוֹ וַיֵּאֲתִיּוּן :

קָרְבוֹ וַיֵּאֲתִיּוּן, הכונה היא לקורות הדורות שהזכיר לפני זה; אלה הקורות אשר הגדתי מראש הנן קרבות כבר ובאות, וכן הוא קורא להן להלן (23) „האמתיות“.

14—9

בפסוקים האלה ישנן שלש חזרות וכמעט כל אחת בשלש פעמים:

החזקתיך (9), אל תירא (10) עזרתיך (10)

מחזיק . . . אל תירא . . . עזרתיך (13)

— . . . אל תיראי . . . עזרתיך (14).

15,14. אֶל־תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מִחֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ נֹאֵם־יְהוָה וְנִגְאָלְךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל : הִנֵּה שְׂמִתִּיךָ לְמוֹרֵג חַרְוֶץ חָדָשׁ פֶּעַל שְׂפִיּוֹת תְּדוֹשׁ הָרִים וְתִדְק וְנִבְעוֹת פִּמְץ תִּשָּׂים :

כמו שאחרי „תולעת יעקב“ (בליג) הוא אומר: „עזרתִיךָ“, וגואלִיךָ“ ו„שמתִיךָ“ בליג, ככה אחרי „מורג חרוץ חדש בעל וכו' (בליג) הוא אומר: „תְּדוּשׁ... תְּדַק, וכו'“ בליג.

(תלמידי נחום ירושלמי).

17. הַעֲנִיִּים וְהָאֲבִיּוֹנִים מִבְּקָשִׁים מִיָּם וְאִין לְשׁוֹנָם בְּצִמָּא נְשִׂתָה... :
נְשִׂתָה. נפעל משרש „שתת“ ע"מ נִסְבָּה, והשין בקמץ מפני ההפסק.
השרש „שתת“ בתלמוד מורה על נזילה וזרימה בלי הפסק¹, ובנין
נפעל ממנו מורה על הסך הוראה זו, ז"א על החרב והיבש, כמו בשרשים
אחדים אחרים,² והכונה: לשונם יבשה מצמאה.
וכן לעיל יש 5: ונְשִׂתוּ מִיָּם מֵהֵיִם, הכונה: ייבשו ויחרבו, וכן הוא
אומר תכף אחרי כן: ונהר יחרב ויבש.
ונקוד המלה היא כאלו היה לפנינו נפעל משרש „נשת“ ע"ד: נָגַפוּ,
נפרו³.

19, 20, אֲתָן בְּמִדְבַּר אֲרֻז שְׂמָה וְהַרְס וְעַץ שָׁמֵן אֲשִׁים בְּעֶרְכָּה בְּרוּשׁ
תְּדַהֵר וְהַתְּאִשׁוּר יַחְדָּו: לְמַעַן יִרְאוּ וְיִדְעוּ וְיִשְׁמְרוּ (אל לבם)
וְיִשְׁכַּחֲלוּ יַחְדָּו כִּי יִדְרִי הוֹה עֲשִׂתָה זֹאת... :

כנגד גבוב חשמות בפסוק 19 בא בפסוק 20 גבוב הפעלים.

21, קָרְבוּ רֵיבְכֶם יֵאמֶר יְהוָה הִנֵּי־שׁוּ עֲצָמוֹתֵיכֶם יֵאמֶר מֶלֶךְ יַעֲקֹב:

1 במסכת נדה עא: „שדמו שותת לארץ“ מפרש רשי: שותת לארץ, שאינו
נוסף אלא שותת ואינו נפסק.

2 ר' לעיל לפסוק 26 בפרק מ.

3 אכן ג'נאח בספרו השרשים מביא מלה זו בשרש „נשת“ (שלדברי גיזוניוס
איננו נמצא בלשונות השמיות האחרונות). והוא מחברו עם: נשתה גבורתם (ירמ'
גא 30) ועם פסוקנו זה: ולשונם בצמא נשתה, וחושב כי הדגש בתו הוא מפני
ההפסק; וכן רדק והמבארים החדשים.

ומדברי רשי יוצא כי לדעתו מלת „ונְשִׂתוּ“ היא נפעל משרש „שתה“, באמרו:
ונשתו מים מהים, ולא יחזיר הים את גילוס לאחוריו, וירד גילוס לתוכו,
וכן הוא חושב כי במלת „נְשִׂתָה“ באה התו בד"ח במקום „נְשִׂתָתָה“. (נפעל
לנסתרת משרש „שתה“).

מה

חקרי מקרא: ישעיה

„עֲצֻמוֹתֵיכֶם, בהוראת חֶמֶם (חֵצֵם) בערבית שהיא „ריב בין שני בעלי דבר, טענות“¹.

22. יִגִּישׁוּ וַיִּגִּדוּ לָנוּ אֶת אֲשֶׁר תִּקְרִינָה...:

יִגִּישׁוּ, את העצמות שאמר בפסוק הקודם: הגישו עצמותיכם. אך, עפ"י „ויגידו לנו“ שכתוב תכף אחרי כן, אפשר שהכונה היא בעקר: יגשו ויגידו לנו, כמו שאמר בראש הפרק: יגשו אז ידברו, אך באה המלה בצורת „יגישו“ להשוואה עם „ויגידו“ שבאה תכף אחרי כן, ע"ד: „ונפלל חלל“ (יחז' כח 23)².

24. הֲיִרְאֶתֶם מַאֲיִן וּפְעֻלֹתֶיכֶם מֵאֲפֶע...:

יש מהמבארים החדשים החושבים כי המם שבמלים „מאין“ ו„מאפע“ היא כפל המם שבסוף המלים שלפניהם, ובעיקר: הן אתם אין ופעלכם אפע; והם מביאים לראיה את הפסוק 29 שבספר זה בחלוף „אין“ ב„און“. ולדעתי זוהי מם היתרון, והכונה: אתם הנכם יותר אֵין מֵאֵין ופעלכם יותר אפע מאפע. אם דבר כזה אפשרי, והוא אומר זאת כמובן בהתול עליהם.³

25. הַעִירוֹתַי מִצְפוֹן וַיֵּאת מְמוֹרַח שְׁמֵשׁ יִקְרָא בְּשֵׁמִי וַיָּבֵא סִגְנִים כְּמוֹ-חֶמֶר וְכִמוֹ יוֹצֵר יִרְמֵס-טִיט:

יִבֵּא, וו ההפוך באה בחלק זה מספר ישעיה נקודה עפ"י בשוא תחת פתח וד"ח אחריו, והכונה: יבא, ומלה זו מקבילה למלת „ויאת“ שבסוף המאמר הראשון:

העירותי מצפון ויאת

ממזרח שמש אקרא בשמו ויבא.

אלא שבעיקר היתה אחרי מלה זו המלה: „ויבס“ (ויבס סגנים) בהקבלה ל„ירמס“ שבמשפט השני ונשמטה מפני הכפל: „ויבא ויבס“, ואחרי שבקריאת שתי המלים (ויבא-סגנים) יחד יוצא כאלו היה פה „ויבס-סגנים“⁴.

1 רשי מבאר מלה זו מלשון: שנים שנת עצמו בדין (סנה' לא:).

2 המבארים החדשים מתקנים פה עפ"י התרגומים של השבעים, והפטיטא, וטיאודוציון והוולגטה „יגשו“, אך לפי המבאר אין צרך בזה.

3 ר' להלן לפסוק 16 בספר מר.

4 המבארים החדשים מתקנים „ויבס“ ת' ויבא, ולא התחשבו עם ההקבלה

אל „ויאת“.

29. הן בלם און אפס מעשיהם רוח ותהו נסכיהם:
 נסכיהם. הוראת מלה זו היא: מחשבותם שהם אורגים ורוקמים.
 היא מקבילה למלת „מעשיהם“; ולהוראה הרגילה של מלה זו אין כלל
 מקום פה.
 וכן בא באותה ההוראה לעיל ל 1 המבטא „ולנסך מסכה“ בהקבלה
 ל„לעשות עצה“.

מב.

1. הן עבדי אתמדכו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו
 משפט לגוים יוציא:

בחירי רצתה נפשי. הכונה: רצתה נפשי בו, ובאו הדברים
 ב„דרך קצרה“ ביהוד אחרי „בו“ שלפני זה, שלא יצא המאמר מונוטוני.
 משפט יוציא. המשפט נעלם, כי כל בעל דין חושב כי הצדק
 אתו, והשופט הוא המוציא מחשכה לאורה. וכן להלן (3): לאמת יוציא
 משפט; ומשפטיך אור יצא (הוש' ו 5).

3. קנה רצוץ לא ישבר ופשתה כהה לא יכבה:
 אין הכונה להראות חלשתו, כי אם צדקתו וישרו שלא ילחץ את מי
 שהוא חלש ונדכא, ולא ישתמש בחלשתו לרוצצו.

4. לא יכהה ולא ירוץ עד-ישים בארץ משפט:
 לא יכהה, בהוראת שרש „כהה“ (כִּי) בערבית: לא ימס לבו.
 ולא ירוץ, בהוראת: לא ירוץ, לא ירוץ. כמו: ותשבר כד
 על-חמבוע ונרץ הגלגל אל הבור (קהלת יב 6).
 והשתמש בשרש „כהה“ זה כצמוד ל„ופשתה כהה“ שבפסוק הקודם;
 ובמלת „ירוצ“ כחזרה על „קנה רצוץ“ שם.²

1 וכן להדיא בכ"י פטרסבורג משנת 916.

2. ארליך, המתקן (Randglossen) „לא יכהה ולא ירוץ עד“ לא שם לב

כי אי אפשר להתחיל תכף אח"כ פתאם במאמר: ישים בארץ משפט.

5. פה אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיחֵם לְקַע הָאָרֶץ
וְצֹאצְאֶיהָ לַתֵּן נְשֻׁמָּה לְעַם עֲלֵיהָ.... :

לְעַם עֲלֵיהָ, מלח „לעם” הוראתה פה כמו לעיל מ 7: „בני האדם”,
וכן בסוסק הבא: ואתנך לברית עם לאור גוים, שהיה צריך לאמר
„עמים” אם היתה הכונה להוראתה הרגילה.

7. לְפָקֶחַ עֵינַיִם עֲוֹרוֹת לְהוֹצִיא מִמִּסְגֵּר אֲסִיר מִבֵּית כְּלֹא
יִשְׁכְּבֵי חֲשָׁךְ :

בשבת האדם זמן רב כלוא בחשך לא תוכלנה עיניו לסבל אור
השמש, והוא כאיש עור במשך זמן קצר. וזוהי השכיכות של שני המאמרים
הכתובים בסוסק זה.

10. שִׁירֵנו לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ תְּהַלְתּוּ מִקְצֵה הָאָרֶץ.... :

מִקְצֵה הָאָרֶץ, הכונה היא: מקצה הארץ ועד קצה, ובאו הדברים
ב„דרך קצרה” כמו להלן נו 11 באותה מלה „מקצהו”!

11. יִשְׂאוּ [קולם] מִדְּבַר וְעָרְיוּ חֲצֵרִים תִּשְׁכַּח קִדְרָה (חֲצֵרִים שְׁבֵהוּ
יושבת קדר).

חֲצֵרִים, מקום מקף, כמו *حاصر* (חצר) בערבית.

13, 14. יְהוָה כְּנֹבֵר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קְנָאָה יְרִיעַ אֶף
יִצְרִיחַ עַל-אִיבֵיו יתְנַבֵּר: הַחֲשִׁיתִי מְעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפֵּק

כִּיולְדָה אֶפְעָה אֵשׁם וְאֲשַׁאֵף יְחַד :

יַעִיר קְנָאָה יְרִיעַ: באה „יריע” בתור צמוד הפוך ל„יעיר”.

יְרִיעַ אֶף יִצְרִיחַ... הַחֲשִׁיתִי מְעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפֵּק, באו
שלושת הפעלים האחרונים בנגוד לשנים שלפניהם.

כִּיולְדָה אֶפְעָה אֵשׁם וְאֲשַׁאֵף יְחַד, היולדת, כדי להחיש יציאת
הנולד, שואפת הרוח אל פיה בחזקה משך זמן רב בלי הפסקה. ואחכ

1 ר' מאמרי ידרך ההשמטה בתנך" וידרך קצרה בתנך" שזכרו לעיל.

היא צועקת ונושמת החוצה את הרוח שנצטבר בעת השאיפה, ופעולת אלו מתארות פה¹.

02. ראות רבות ולא תשמר פקוח אונים ולא ישמע:

ראות רבות, המלה „ראות“ באה במקום „ראו“ ובהרכבה עם צורת המקור הנסמך „ראות“, ובאה בהרכבה זו כדי להדמות למלת „רבות“ ע"ד: ונפלל חלל (יחז' כח 23), ובהקבלה לה בא המקור „פקוח“².

23, מי בכם יאזין זאת יקשיב וישמע לאחור:

פסוק זה אין מקומו פה לפי המשך הדברים והוא רק מפסיק את הענין שמדבר עליו פה, ואולי מקומו לפני פסוק 9 בפרק זה, ויצא ההמשך יפה: מי בכם ששמע מה שאמרתי מראש, הנה הראשונות, הדברים שאמרתי מראש, כבר באו ועתה אני מודיע מראש חדשות שלא השמעתי עדין.

לאחור, אחרנית בזמן, לפני קרות המקרים.

מג.

9.... מי בכם יגיד זאת וראשונות ישמענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת:

וראשונות ישמענו: מלת „ראשונות“ באה פה בהוראת: בראשונה, מראש³; ודרך הנביא הזה להתפאר כי רק ה' או הוא יודעים את הקורות מלפני קרותם.

יתנו עדיהם ויצדקו, „עדיהם“ בהוראת „עדויותיהם“, כמו: לא תענה ברעך צד שקר (שמות כ 16) שהכונה שם היא: צדות שקר, ומלת

1 ארליך, המבאר (ב Randglossen) כמו פירסט את המלה „אשם“ משרש שם, — לא שם לבו להמשך מלה זו „ואשאף“ שאין כל קשר ביניהן.

2 גם צ'ינה ומרטי מבארים כך, אלא שהם משבשים כדרכם את הכתוב ומתקנים: „וראשון ישמענו“ בל"י בין כל המלים לפני זה ואח"ז הבאות בל"ר.

3 וארליך ומבארים אחרים אחד אחרי השני מתקנים „ראית“. וארליך אומר (ב Randglossen): „Das kerī ra'ot das Inf, absol, sein soll, ist eine Uniform, ו"א: הקרי ראות בתור מקור נפרד היא צורה משנה, וכלם לא שמו לב כי אחרי

ראית“ לא תוכל לבוא בתור הקבלה המלה „פקוח“ שהיא מקור נפרד.

„ויצדקו“ הוראתה פה; ויגידו אמת, כאשר בא בהקבלה לה: ויאמרו אמת, וכן היא הוראת שרש זה (صدق) בערבית, וכן: משפטי יהוה אמת צדקו יחדו (תהלי' יט 10).

12, אֲנֹכִי הַגִּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאִין בְּכֶם זָר וְאַתֶּם עֲרִי... :
הכונה: אנכי הגדתי והשמעתי מראש את הדברים שיקרו, ולא היה אתכם איש זר שתוכלו לאמר כי רק הוא שמע ולא אתם, ואתם הנכם ערבי על זאת.

13, גַּם מְיוֹם אֲנִי הוּא... :
בא פה השמוש ב„דרך קצרה“, והכונה: מיום קדום ועד הנה (או): ועד אחרית הימים) אני הוא העושה הכל¹.

14, לְמַעַנְכֶם שְׁלַחְתִּי בְּבִלְהָ וְהוֹרֵדְתִּי בְּרִיחִים כְּלָם וְכַשְׂדִּים
בְּאֲנִיּוֹת רְתָנָם :
שְׁלַחְתִּי, מלשון: ושן-בהמות אֲשַׁלַּח בם (דבר' לב 24).

(תלמידי דר' אריה שלמן).
בְּרִיחִים, ריחים הן אניות-רוח, כמו ריח (ר.י) בערבית שהוראתו: רוח.

וְכַשְׂדִּים, בהוראת: בְּשָׂדִימָה, בעדות „בבלה“ המקבילה למלה זו.
רְתָנָם = תְּרָנָם; באניות התרן שלהם, בסרוס האותיות²,
(תלמידי צבי לבנון).

והכונה: רק למענכם שלחתי את כרש בבבל, ואת כלם, כל חילו, הורדתי בריחים, באניות רוח קטנות העוברות בנהר, והן ירדו מתחת לחומת בבל יחד עם ירידת המים אשר הִסְבֶּם פָּרֶשׁ לצד אחר, ולארץ כשדים באניות-התרן שלהם.

1 ר' מאמרי „דרך ההשמטה בתנך“. מרטי תרגם „גם מהיום הזה והלאה“ בשעה שלא כותב למני זה דבר בנוגע לעד היום הזה, פאול פולץ כותב: את המלים „גם מיום“ אני מוחק בתור הוספה שבאה מהגליון, כי הן בלתי מובנות ומטריעות את מהלך המחשבה.
2 וקיסל גורס עפיי השבעים: בְּעִנְקוֹת רְתָקוֹ (?). ובכלל מתחבטים המבארים החדשים בבאור מאמר זה.

20 – 22, תִּכְבְּדֵנִי חַיִּת הַשְּׁדָה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי־נִתְתִּי בַמִּדְבָּר מִים
נְהָרוֹת בִּישִׁימוֹן לְהִשְׁקוֹת עַמִּי בְחִירֵי: עַם־זוֹ יִצְרֵתִי לִי תְהִלָּתִי
יִסְפְּרוּ: וְלֹא־אֲחִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָנַעַתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל:

אחרי הגיד ה' כי „ישים במדבר דרך, בישימון נהרות“, הוא אומר כי לרגלי המארע החשוב הזה תכבדהו אפילו חית השדה ותנים ובנות יענה השוכנות במדבר, על אשר הזיל מים ונהרות במדבר כדי להשקות את עמו בחירו, זה העם אשר יצר לו, והן תספרנה תהלתו על זאת, ורק יעקב אשר למענו עשה את המופת הזה, רק הוא לא קרא את ה' ולא הודה לו, כי אם עוד יָנַע בו, בה'.

שלושת הפסוקים האלה הם ענין אחד, והמאמר „עם זו יצרתי לי“ הוא רק הרחבת המבטא, „עמי בחירי שלפניו, ואין מקום להפסיק בין שני הפסוקים, והמשפט „תהלתי יספרו“ מקביל ל„תכבדני“ שבראש המאמר ותוא מוסב על „חית השדה תנים ובנות יענה“.

והמבטא „לא כבוד תני“ שבפסוק הבא (23) הוא בנגוד אל „תכבדני חית השדה“, כלומר: חית השדה וכו' מכבודות אותי ורק אתה אינך מכבדני, וכל המאמר הוא ע"ד: ידע שור קונוהו, וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע (א. 3).

מד.

4. וַיִּצְמְחוּ בְּבֵין חֲצִיר בְּעַרְבִים עַל־יְבֵלֵי־מַיִם:

בין (1) החציר, המקומות היבשים שרק חציר יבש צומח בהם – יצמחו הם כערבים אשר על יבלי מים. (הלמידי משה א. רוקח).
החציר בתניך הוא סמל הצומח המתיבש מהר (כחציר מהרה יָמְלוּ – תהל' לז2), ואינו מתקים, ופסוק זה דומה לקטע הכתוב לעיל לה 7: חציר – לקנה וגמא.

(1) הַבֵּית הַרְאשׁוֹנָה בַּמִּלָּה „בְּבֵין“ הִיא כְּבֵית „בְּחוּךְ“ עַל יַד הַמֵּלֶה „תוּךְ“ (תוך הנחל – דבר' ג 16) ואין צורך לתקן כדעת המבארים החדשים עפ"י השבעים „כבין מים“ שמלה זו חוזרת בסוף הפסוק ואין לה מקום פה; או: יָבֵבֵךְ (?) חציר“ כדעת למברט 262 p, 50 REJ, או: יָבֵבֵךְ חֲצִיר“ כחקון טולץ.
וְאֶרְלִיךְ בַּמִּקְרָא כַּשְׁטוּט מוּצָא שְׂאִין בְּתַנִּיךְ הוֹסַפְתָּ בֵּית בַּמְלוֹת הַיַּחַס, וּשְׂכַח אֵת „בְּחוּךְ“. וּבְבִאורו Randglossen הוא מתקן „כִּינּוֹן חציר“ (2) בהוראת כִּינּוֹן. והכוונה: הם יצמחו כחציר במקום רוה מים, אך לא מצאנו „יון“ כסמל למקום רוה מים.

5. וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה. :

יִכְתֹּב יָדוֹ. במאמרי „הוראות נשכחות לשרשים עבריים“ הוכחת כי ההוראה הראשונה לשרש „כתב“ היא החריתה והחציכה באבן בעדות הכתוב בנוגע ללוחות: לחות כתבים משני עבריהם... והמכתב... חרות על הלחות (שמות לב 15, 16).

הוראה זו נמצאת גם במבטא „וכתבת קעקע“ (ויקרא יט 28). הבא אחרי: ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם.

ואף כי התורה אסרה „כתבת קעקע“ ז"א חריתת שמות או צורות או קשטים על עור הגוף, נשאר בדבור המליצי הרעיון של ענין זה כשרוצים להביע כי פלוני דבק מאד לפלוני, מזה באה בקשת הרעיה לדודה (שה"ש ח 6): שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה, שהכונה היא: חלת שמי על לבך (=חזך) ועל זרועך כמי שחורת את שמו בחותמו.

וכן בהוראה אחרת, על התורה אומר ה': ועל לבם אכתבנה (ירמ' לא 32). וכן: כתבם על לוח לבך (משלי ג 3); ועל החטא: חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר, חרושה (=חרוטה) על לוח לבם (ירמ' יז 1).

וכן פה, אחרי אמרו כי: זה יאמר לה' אני וכו', הוא אומר: וזה יכתב ידו ליהוה, כלומר: יחרת על ידו את המלה „ליהוה“ (הוא דבק בה'), ואולי צריכה הבית שבסוף מלת „יכתב“ להיות כפולה בראשית המלה „ידו“, ובצדק „יכתב בידו“.

וענין האות ל הבאה לפני שם ה' בארתי כבר לעיל ח 1.

7. וּמִי־כְמוֹנִי יִקְרָא וַיְגִידָהּ וַיַּעֲרֹכָהּ לִי מְשׁוּמֵי עַם־עוֹלָם וְאַתְחִיּוֹת וְאֲשֶׁר תִּבְאֲנָה וַיִּגְדוּ לָמוֹ:

הפסוק הזה הוא אחד הפסוקים השונים בחלק זה של ספר ישעיה אשר במ מתפאר הנביא לפעמים הוא בעצמו כנגד נביאי השקר, כי רק הוא יודע הדברים מראש ולא אחר, ופעמים הוא שם דברי ההתפארות בפי ה' כנגד האלילים, שהוא הוא קובע המארעות והוא היודען מראש (מא 4, 22, 23, 26; מב 9; מה 21; מו 10; מח 3, 5-7, 14-16).

וסה אומר ה': מי כמוני היכול לקרא את המקרים מראש (ע"ד: קורא הדורות מראש - מא 4) ולהגידם ולצרכם לפני? אלה המקרים

אשר למן היום ששמתי עם עולם ועד היום. וכן המקרים הבאים מעתה והלאה.

וַיְגִידָהּ וַיַּעֲרְכָהּ. סתם, מבלי שיבאר מה יגיד ומח יערך, וכן בא כל דבר סתמי בתנך בלי נקבה.

ואולי בעקר: וַיְגִידָהּ וַיַּעֲרְכָהּ, עתידים מארכים; והפעול בא אחי"כ: [המקרים] משומי עם עולם. וכי.

משומי עם עולם, בדרך קצרה: משומי עם עולם ועד היום הזה, או: ועד קץ הימים. אך יותר נכון, "ועד היום הזה", כי על העתיד הוא מדבר תכף הלאה: ואותיות ואשר תבאנה!

עם-עולם, כנוי של שבח לעם ישראל שהוא ראשית גוים.

ואותיות ואשר תבאנה. המבטא "ואשר תבאנה" הוא כעין באור ל"אותיות" שלפניו.

יגידו למן רב המבארים החדשים מתקנים: יגידו לגן.

אך לדעתי אין צורך בתקון זה, כי מלה זו היא רק צורה מליצית ע"ד: הגשם חלף הלך לו (שה"ט ב 11), ואין לתרגם אותה.

8. היש אלוה מבלעדי ואין צור בל ידעתי:

ואין, אחרי מלת השאלה, "היש?" אין המלה השלילית, "ואין" מתאימה, ולכן מתקנים המבארים החדשים ומביאים במקומה את המלה, "ואם" הבאה ברגיל בשאלה כפולה.

אך מלה זו פה איננה לדעתי לשלילה כי אם גיכ לשאלה,

בהוראת: ואיה? כמו אֵיךְ = אֵיךְ, בערבית, וממנה נוצרו המלים "אין" ו"אנה". וכן ביחזקאל (יג 15): אֵיךְ הקיר ואֵיךְ הטחים אותו תפל, אחרי אמרו בפסוק השלישי שלפני זה (12): אֵיךְ הטיח אשר טחתם?

9. יצרי פסל בלם תהו וְחַמּוּדֵיהֶם בל יועילו וְעַרְיָהֶם הָמָּה בל- יראו ובל ידעו למען יבשו:

יצרי פסל בלם תהו, גם פה שמוש ב"דרך קצרה" במקום שהיתה

(1) ור' מאמרי על ההשמטה והדרך הקצרה בתנך, ודוהם אומר Ganz unverständlich sind die folgenden Worten: והוא מביא תקונו של Oort: מי השמיע מעולם.

מלה צריכה להקפל, והכונה: יצרי פסל כלם יצרי תהו, והכנוי „תהו” מוסב על הפסל ולא על יוצריו, וכן הוא מדבר תכף אחרי כן גיכ על הפסילים, באמרו: וחמודיהם בל יועילו.

ועדיהם המה בל-יִרְאוּ ובל-יִדְעוּ לְמַעַן יִבְשׁוּ. העד מעיד על דבר שראה או יודע בכרוז דבר על אודותיו, ואלה המעידים על האלילים וגדלתם לא ראו ולא ידעו, ולו עשו כן וראו והתבוננו היטב היה להם לבוש להעיד עדותם.

12, חֲרַשׁ בְּרִוֵּל מַעְצָר וּפְעַל בְּפִתְחָם וּבְמִקְבוֹת יִצְרָהוּ וַיַּפְעֵלְהוּ בְּזֵרוּעַ כַּחוֹ (= בכח זרועו) גַּם-רָעַב וְאֵין כֹּחַ לֹא-שָׁתָה מַיִם וַיִּקְעָה:

חֲרַשׁ בְּרִוֵּל מַעְצָר, גם פה שמוש בדרך קצרה במקום שהיתה מלה צריכה להקפל ועקרו: חרש-הברזל חרש מעצר, כלומר: חרש ועשה את הפסל במעצר. „חרש” הראשון הוא שם בסמיכות, והשני פעל עבר כמו „ופעל” שלאחריו.

וכל הפסוק הוא אירוניה יפה כנגד האלילים. הכנות רבות נעשות לעשייתם, כלים מכלים שונים פועלים, וכה-זרוע חזק דרוש לזה, ובינתיים לעג מצד אחר: העבודה דורשת זמן, והעושה איננו מרשה לעצמו לאבד מזמנו לאכילה ולשתיה, ונעשה רעב וצמא ומה יוצא מכל זה?

וְאֵין כֹּחַ, בדרך קצרה ת: וְאֵין כֹּחַ לוֹ, וחסרה מלת „לו” מפני שני טעמים: א) מפני כי המבטא הקצר: ואין כח! עושה רשם יותר חזק; ב) כדי שלא לכפל את המלה „לו” עם „לא” הבאה תכף אחרי כן.

וַיִּקְעָה מִשְׂרַשׁ יַעֲקֹב בְּחֹרֵ: ויצמא, כמו: והיין לשתות הַיַּעֲקֹב במדבר (שׁב טז 2), וכן מורה גם שרש „עיק” על צמא, כגון: הלעיטני... כי עיק אנכי וברא' כה 30; וכאשר יחלם הצמא... והקמץ והנה עיק (ישעי' כט 8). צמאה... ועיק בלי מים (תהלי' סג 2), ועוד¹.

17-13.

הפסוקים האלה ממשיכים באירוניה על עשית הפסילים, אחרי דבריו על חרש הברזל הוא מספר מה שעושה חרש העצים, ואח"כ הוא חוזר אל ראשית המלאכה, אל כריתת העצים ביער ועל ההשתמשות בעצים האלה לצרכים פשוטים לבני האדם בראשונה, העצים משמשים לו להתחמם בגחליהם, ולהסקה לאפית הלחם, ואח"כ כשגמר כבר כל צרכיו

1) ארליך בגאור Randglossen מתקן: וַיִּקְעָה מִשְׂרַשׁ יַעֲקֹב, באמרו כי רק לשרש יעק' ישנה הוראת הצמא ולא: יעק', ושכח את הכתוב בשׁב טז 2.

הוא חושב מה לעשות במה שנשאר? והנה עולה על דעתו כי הפסלת תוכל לשמש לעשית אל, והאירוניה טמונה במלת „אף“ במאמר „אף יפעל אל“.

והאירוניה אינה עונבתו והוא חוזר עליה בצורה אחרת: חצי העצים שרף באש להסקה, ועל החצי השני הוא צולה בשר ואוכל ושבע וחם לו – ובשאריתו (כאלו ישנה עוד שארית אחרי כלות שני החצאים!) הוא עושה לו אל ומשתחוה ומתפלל אליו¹).

18. חָרַשׁ עֲצִים נְטָה, קוּ יִתְאַרְהוּ בְשָׂרָד יַעֲשֶׂהוּ בַמִּקְצָעוֹת וּבַמְחֻגָּה יִתְאַרְהוּ... :

החרש לוקח את לוח העץ ועושה קוים בשָׂרָד, כלי מלאכה הסורט וחורץ הקוים בעץ לדעת גדל הפסל ומה צריך להקציע במקצועה מהחלקים הצדדיים המיתרים, ואחרי כן הוא מתאר במחוגה את הראש העגל.

16. ... אֵל יַעֲלֶ־אֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּ עֲשֶׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגְּרֶ־לְמוֹ : וַיִּשְׁתַּחֲוּ, הַכּוֹנֵה : וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ, וּבֹא בַדֶּרֶךְ קִצְרָה־.

18. ... וְלֹא דָעַת וְלֹא חֲבוּנָה... :

גם פה צריך להשלים במלת „לוי“, או: „בו“.

22. מְחִיתִי כָעֵב פִּשְׁעֵיךָ וְכַעֲנַן חַטָּאתֶיךָ... :

אין מוחים את העב והענן, אך הכונה: מחיתי פשעיך וחתאותיך ולא נשאר כל רשם להם כמו שהעב והענן עוברים ואינם משאירים כל רשם², וּבֹא הַמִּשְׁל בַקִּצְרָה מְבַלֵּי הַזְכִּיר אֶת הַדְּמִיוֹן הָאֲמִתִּי שֶׁבֵּין הַמִּשְׁל וְהַנְּמָשֵׁל.

23. ... פִּתְחוּ דְרָיִם רְנָה... :

פִּתְחוּ שַׁפְתּוֹתֵיכֶם בְּרִנָּה.

(1) וּמְרִטִי אֵינּוּ מְבִין כִּנְדָאָה אֶת הַהֲתוּל הַזֶּה וְאוֹמֵר: אַחֲרַי כִּי גַם לַעֲבָרִים אֵין לְדַבֵּר שְׁלֵם מִלְּבַד שְׁנֵי חֲצָאֵי עוֹד שְׂאֲרִית לִכֵּן צָרִיךְ לְתַקֵּן עִפְיֵי הַשְּׁבָעִים בְּמִקּוֹם „עַל חֲצִי“ עַל גַּחְלִיז״, וְעִפְיֵי יוֹצֵא לְנוֹ: עַל גַּחְלִיז בְּשֶׁר יֵאֲכַל (?).

(2) וְר' הוֹשֵׁעַ ו' 5: מַה אַעֲשֶׂה לָךְ אֲפָרִים? מַה אַעֲשֶׂה לָךְ יְהוּדָה? וְחִסְדָּמַם כַּעֲנַן בְּקֶר וְכִטְל מִשְׁכִּים הוֹלֵךְ (וְאֵינָם מִשְׂאִירִים רֶשֶׁם), וְכֵן שֵׁם יג 3.

ההוראה העקרית של שרש „סצח“ היא כנראה: פתיחת דבר שי
בו סדק – לרוחה, ופה הוא הסדק שבין השפתים הסגורות והמהדקות.
ובתלמוד מורה פצוח האגוזים על שימת סכין דקה וחדה בסדק שבין
שני חצאי הקלפה כדי להרחיב את הסדק ולפתח עיזו את הקלפה.

מה.

1. כה־אמר יהוה למשיחו לכרש אשר החוקתי בימינו לרד לפניו
גוים ומתני מלכים אפתח לפתח לפניו דלתים.... :

לרד לפניו גוים ומתני מלכים אפתח לפתח לפניו דלתים.
עפ"י הענין היה צריך לאמר: ומתני מלכים אפתח לפניו, בהוראת:
אפתח חגורות מתני המלכים לפניו, שלא יוכלו לעמוד בפניו, אך נשמטה
מלה זו מפני שהיא נזכרת כבר לפני זה וגם לאחר זה.
ומתני מלכים אפתח, לפתח לפניו דלתים, אחרי אפתח בא
לפתח בהוראה אחרת לגמרי, בדרך אסוסיציה ולשון נופל על לשון.

2. אני לפניך אלך ויהדורים אישך.... :

ויהדורים, גם מלה זו, כמו „העקב“ (לעיל מ 4), הוראתה על הסבובים
בדרך העולה בהרים, ומלה זו מתאימה עוד יותר מהחיא לדבר זה בכואה
בל"ר.

ומלה זו באה משרש „הדר“ בארמית המורה על החזרה¹.

5, 6: ... ואורך ולא ידעתני: למען ירעו ממזרח־שמש וממערבה
כִּי־אֶפֶס בְּלִעְדִּי.... :

אורך ולא ידעתני: למען ירעו... אחרי „ידעתני“ בא
„ידעי“ בדרך אסוסיציה.

ממזרח־שמש וממערבה, המם הראשונה במלת „וממערבה“ מראה
כי הכונת היתה: ממזרח שמש עד מערבה וממערבה עד מזרחה; ובאו

1 וכן בתלמוד: דורע בהדורי' (ב"ב, יב ע"ב), ולוי במלוגו אומר כי זוהי
המלה הדורים שבישע' מה 2, וארליך בבאוריו Glossen אומר: ist ein הדורים
rätselhaftes Wort כלומר: מלת הדורים היא חידה.

הדברים בדרך קצרה, כי לולא זאת היה צריך לאמר: ממזרח שמש ע ד מערבה (במסוק).

7. יוצר אור ובורא חשך :

אחרי המאמר: „ממזרח שמש וממערבה“ בא ג'כ בדרך אסוציאציה המאמר: יוצר אור ובורא חשך.

14. כה אָמַר יְהוָה יִגִּיעַ מִצְרַיִם וְסָחַר כּוֹשׁ וְסִבְאִים אֲנָשֵׁי מִדֶּה עֲלֵיךָ יַעֲבְרוּ אֵלֶיךָ יִתְפַּלְּלוּ אַךְ בְּךָ אֵל וְאִין עוֹד אָפֶס אֱלֹהִים:

בא בפסוק זה השמוש בדרך קצרה ג' פעמים, וסדר הדברים וחלקת המאמרים כך הם:

יִגִּיעַ מִצְרַיִם וְסָחַר כּוֹשׁ וְסִבְאִים [אֵלֶיךָ יְבוֹאוּ]
 אֲנָשֵׁי מִדֶּה עֲלֵיךָ יַעֲבְרוּ
 . . . אֵלֶיךָ יִתְפַּלְּלוּ [וַיֹּאמְרוּ]:
 אַךְ בְּךָ אֵל וְאִין עוֹד
 אָפֶס אֱלֹהִים [מִבְּלַעֲדֵי אֱלֹהֶיךָ].

אֵלֶיךָ יִתְפַּלְּלוּ, הוראת: התפלל אל . . . היא לפעמים על העצם שאליו מתפללים (האלהים), כמו: והתפללו אל יהוה דרך העיר (מ"א ח 44); ולפעמים היא מורה על הַבְּוֹן, על הצד שאליו מפנה המתפלל את פניו בשעת תפלתו, כגון באותו פרק: והתפללו אל המקום הזה (שם, שם 35), וכן פה.

21. . . . אֵל צְדִיק וּמוֹשִׁיעַ אִין וְיִלְתִּי:
 צְדִיק, בהוראת „מושיע“ והוא נרדף לתואר „מושיע“ הבא תכף אחריו.

22. בִּי נִשְׁבַּעְתִּי וְצָא מִפִּי צְדָקָה :

צְדָקָה, בהוראת דבר אמת, כהוראת השם. صَدَق (צדק) בערבית. ור' לעיל מח 9.

25. בִּיהוָה יִצְדִּקוּ וַיִּתְהַלְּלוּ כָּל-יֹרֵעַ יִשְׂרָאֵל:

יִצְדִּקוּ, אחרי השתמשו בשני הפסוקים 21, 23 שלפני זה במלים „צדיק“ ו„צדקה“ בשתי הוראות נוספות על ההוראה העקרית של שרש זה

(צדק וישר) – משתמש הוא בהוראה שלישית נוספת לשרש זה. היא הוראת האמונה, כהוראת שרש זה בערבית בבנין פעל (صَدَق = האמין). ותהיה הכונה: כל זרע ישראל יאמינו בה¹) ויתהללו בישועתו. ואולי ישנה כונה זו במה שכתוב על אברהם: והאמין ביהוה ויחשבה לו צדקה (ברא' טו 6). אלהים חשב לו זאת לאמונה שלמה בו.

מז.

הפסוקים 1, 2 מתארים בהתול איך כל ונבו אלילי בבל הולכים וכושלים בדרך (כאלו אפשר להם ללכת!), שמו אותם על בהמות המשא – והנה הם מכבידים עליהן, והן כושלות, והבהמות עם האלילים שהרכיבו עליהן נופלים יחד. דבר זה גורם כי גם המנהיגים מתעכבים במנוסתם ועיזו הם לקוחים בשבי (»ונפשם« מוסב על האנשים בעלי האלילים).

1, פָּרַע בַּל קָרַם נָבו הָיוּ עֲצִיבֵיהֶם לַחִיָּה וְלִבְהֶמָה נִשְׁאֲתִיכֶם עֲמוּסוֹת מִשָּׂא לְעִיפָה:

הָיוּ עֲצִיבֵיהֶם לַחִיָּה וְלִבְהֶמָה, הוא משתמש במבטא זה בכונה: כי מלבד ההוראה שהוא מְכוּן לה: שימת האלילים על גב בהמות המשא. ישנה גם הוראה שניה: הוראת בוז לאלילים. כאלו נתנו פגריהם לחיה ולבהמה לאכלה, ע"ד: ונתתי פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף השמים ולחית הארץ (ש"א יז 46).

נִשְׁאֲתִיכֶם. משקל פְּעוּל בהוראת פוּעַל. ע"ד: יָקוּשׁ בתנך, ו-»רָכוּב, שְׂתוּי וְנִשְׂוִי בתלמוד, והכונה: אלה הבהמות שהטלתם המשא עליהן. ובחר פה במשקל זה כדי לדמותו למשקל עֲמוּסוֹת הבא תכף אחרי מלה זו. ואין צורך לקרא נִשְׁאֲתִיכֶם כהצעת שדל. לְעִיפָה, שם פְּעוּל מִפִּשְׁט בהוראת: עִיפוּת. ע"ד: צָנוּף יִצְנַף צָנְפָה (ישע' כב 18), והיה אדום ירֶשֶׁה (במד' כד 18).

1-7. בפסוקים האלה ישנן חזרות שונות: פָּרַע בַּל קָרַם נָבו (1) – קָרַסוּ פָּרַעוּ (2); עֲמוּסוֹת (1) – הָעֲמָסִים (3); נִשְׁאֲתִיכֶם, מִשָּׂא (1) – מִשָּׂא (2) – הַנִּשְׂאִים (3) – אֲשָׂא (4) – יִשָּׂא הוּ (7); אָסַב ל, אָסַב ל (4) – יִסְבֵּל הוּ (7).
2. „לא יִכְלוּ מִלֵּט מִשָּׂא“, וכנגד זה: וְאֲנִי אֲשָׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלֵּט.

(1) וכן ראבוע: „שיהיו מאמינים בה“, מבלי השואה לערבית ורק מתוך הענין.

וכן בפסוק 2: יִשְׂאֵהוּ... יִסְבְּלֵהוּ כנגד: וְאֵנִי (ה') אֶשָּׂא וְאֵנִי אֶסְבֵּל. שבפסוק 4.

6. ... יִשְׁכְּרוּ צוּרָה וַיַּעֲשֶׂהוּ אֵל יִסְגְּרוּ אֶף יִשְׁתַּחֲוּוּ :
יִסְגְּרוּ אֶף יִשְׁתַּחֲוּוּ, צריך להשלים: „לוי“ כמו לעיל בפרק מד שלש פעמים.

7. יִשְׂאֵהוּ עַל-כִּתְּף יִסְבְּלֵהוּ וַיִּנְיַחְהוּ תַּחְתָּיו וַיַּעֲמֵד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יִמְיָשׁ אֶת-יָדָיו עַל אֲלֵיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצַּרְתּוֹ לֹא יוֹשִׁיעֵנּוּ :

אחרי תארו בפרק מד (12-20) מעשה פסל מעץ בהתול, הוא מבאר בפסוק הקודם ובפסוק הזה גיכ בהתול מעשה אליל מזהב ומכסף: לוקחים זהב או כסף ומביאים אל הצורף ומשלמים לו לעשות להם אליל. אחרי שעשהו הם באים אליו ורואים את האליל ביפיו והם סוגדים ומשתחוים לו, נושאים אותו על כתפם ומביאים אותו הביתה ומניחים אותו על הארץ והוא עומד... ולא יוכל לזוז ממקומו, צועקים אליו והוא אינו עונה.

יִשְׂאֵהוּ... יִסְבְּלֵהוּ וַיִּנְיַחְהוּ, שלשת הפעלים כתובים בלשון רבים בכונה להתול, כדי להורות על כבוד משאו של האליל ואי תנועתו שדרושים לו אנשים רבים לשאתו, אך יתר הפעלים והכנויים שבפסוק זה (יצעק, מצרתו, יושיענו) באו בלשון יחיד.

(תלמידי יעקב נימן)

11. קָרָא מִמִּזְרַח עֵיט מֵאֶרֶץ מִרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ... :

עֵיט, אין ספק כי המכון פה הוא העוף הנזכר בברית בין הבתרים (וירד העיט על הפגרים—ברא' טו 11), והכונה: האלהים קורא לעיט (לכרש) לבוא מהר ולהתנפל על פגריי בכל.

אך באמרו זאת נזכר בהוראה השניה שיש לשרשי עיט, ההוראה הארמית, שהיא יעץ—עוף, וגמר מאמרו בהקבלה לשם זה במבטא: איש עצתי לרמוז על הוראה זו של שרש זה. וישנו פה משנה-ההוראה.

וכן מחבר מנחם בן סרוק מלת עיט שבפסוק זה עם: התיב עטא (דניאל ב 14), ושבעת יעטוהי (עזרא ז 14), וגם רש"י מסכים בפרושו לדעת מנחם, אלא שהוא אומר: „וגם יש לפתרו בלשון עוף“.

12, 13. שִׁמְעוּ אֵלַי אֲבִירֵי לֵב הַרְחוּקִים מִצְדָּקָה: קִרְבָּתִי צְדָקָתִי
לֹא תִרְחַק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תֵאָחֵר...:

צְדָקָה בְּסוּף פְּסוּק 12 הוֹרָאתָה: צֶדֶק וְיִשְׂרָאֵל וְיִצְדָּקְתִּי בְּפֶסֶק 13
הוֹרָאתָה: תְּשׁוּעָה, בְּעֵדוּת הַהִקְבְּלָה: „וּתְשׁוּעָתִי, וְאַחֲרֵי אָמְרוּ: „הֲרֵחוּקִים
מִצְדָּקָה“ הוּא מְבִיא: „קִרְבָּתִי צְדָקָתִי לֹא תִרְחַק“ בְּנִגּוּד לִזוֹה כְּאִלוֹ
הֵיחָה לִּצְדָקָה“ אוֹתָהּ הוֹרָאָה שֶׁל „וּצְדָקְתִּי“.

(ור' ברמן בפרושו אור בהיר)

מז.

1. . . . כי לא תוסיפי יקראוֹ לך רֶכָּה וְעֵנְנָה:

לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ לְךָ. סַגְנוֹן דְּחוּק, כִּי אַחֲרַי לֹא תוֹסִיפִי הִיא
צְרִיךְ שֶׁתִּבּוֹא לִמְדָּה וּמִקּוֹר לְמַעֲשֵׂה שֶׁהִיא עוֹשֶׂה, כְּמוֹ: לֹא תוֹסִיפִי לְשִׁתּוֹתָה
(לְהִלֵּן נָא 22). וְפֹה הַכּוֹנֵה: לֹא תוֹסִיפִי לְהַמְשִׁיךְ מִצַּבֵּךְ הַקּוֹדֵם, זֶה שִׁיקְרָאוּ
לְךָ עוֹד רֶכָּה וְעֵנְנָה.

2. . . . גְּלִי צִמְתְּךָ חֲשָׁפִי-שֶׁבֶל גְּלִי-שׁוֹק עֲבָרֵי נְהָרוֹת:

לִנְכוֹן מֵתֵרְגָּמִים הַשְּׂבָעִים וְהַפְּשִׁיטָא וְהַרְסָג אֶת הַמְּלָה יִצְמַתְךָ
„צִעִיפֶךָ“¹): וְכֵן הַמְּפָרְשִׁים הַקְּדוּמוֹנִים, כִּי מִקְבִּיל לִזוֹה בֵּא תִכְף אַחֲרַי כֵּן:
חֲשָׁפִי שֶׁבֶל שֶׁהוּא חֵלֶק הַבְּגָד הָעוֹדֵף וְנִגְרָר לְאַרְץ², כְּסוּי הַפְּנִים, הַחֵלֶק
הָעֲלִיוֹן שֶׁל הַגּוּף, כְּנִגּוּד כְּסוּי הַשּׁוֹקִים, הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַגּוּף, הַנְּשִׂים
הַכְּבוֹדוֹת בְּאַרְץ הַקְּדָם, בְּנִגּוּד לְכַפְרִיּוֹת, מִכְּסוּת אֶת פְּנֵיהֶן בְּצִעִיף, וְנִכְבְּדִי-
עִם נוֹשָׂאִים בְּגָדִים אֲרָפִים שֶׁחֵלֶקֶם הַתַּחְתּוֹן נִגְרָר עַל הָאַרְץ³). וְפֹה הוּא מְבַלִּיט
קְלוּנָה שֶׁאֵת צִעִיפָה אֲשֶׁר בּוֹ כִּסְתָה פְּנֵיהָ תִּגְלָה אַחֲרַי שְׂאִינְנָה עוֹד כְּבוֹדָה
וְכֵן אֶת הַחֵלֶק הַנִּגְרָר עַל הָאַרְץ, וּבַהֲתוֹל הוּא נוֹתֵן טַעַם חֲדָשׁ לְגִלּוֹי הַשֶּׁבֶל
וְהַשּׁוֹק, וְהוּא: כִּי עֲלִיהָ לְעֵבֶר נִהְרֹתֶיהָ, נִהְרֹת בָּבֶל וְלִגְלוֹת מֵאַרְצָה.

- 1 וכן בשה"ש על חלק הלחי הכולט בפני הרעיה: כסלח הרמון רקתך מבעד לצמתך (ד' 3): מבעד לצמתך (צע"פך) נראתה רקתך (החלק הכולט שבלחי מתחת לעין) והמלה כחצי הרמון עגל ואדמדום. "מבעד" מורה ע"ו.
- 2 חלוף "שול" ו"שבל" הוא כמו זה של: "שוט" ו"שבט", ושרש "שבל" - בערבית מורה על גרירת הלך הבנד על הארץ.
- 3 ור' פרושי רומילר וגוונים ששדל מביאם בפרושו.

8-11, בפסוקים האלה ישנם סבות ומסבבים: א) יען כי חשבה שלא תשב אלמנה ולא תדע שכול – לכן באו עליה שני הדברים יחד; ב) יען כי לסבת רב כשפיה ועצמת הבריה בטחה בעשותה מעשיה הרעים שאיש לא יראנה – לכן תבוא עליה רעה שהיא לא תוכל לראות אור בה, לא תדע איך להמלט ממנה, וחלקת הכתובים היא ככה:

8. וְעַתָּה שְׁמְעִי וְאֵת עֲדִינָה הַיְשָׁבֶת לְבִטַּח הָאִמְרָה בְּלִבָּבָהּ אֲנִי וְאִפְסִי עוֹד לֹא אֲשַׁב אֶלְמָנָה וְלֹא אֲדַע שְׂכוֹל:

9. (לכן) וְתִבְאֵנָה לָךְ שְׁתֵּי-אֵלֶּה רְנַע בְּיוֹם אֶחָד שְׂכוֹל וְאֶלְמָן בְּתַמָּם בָּאוּ עִלְיָךְ:

10. (ויען כי) בְּרַב כְּשִׁפְיָךְ בְּעֲצַמַת חֲבֵרֶיךָ מְאֹד וְתִבְטְחִי (= בְּטַחַת) בְּרָעַתְךָ (בשעת עשותך הרעה) אִמְרָת אֵין רֵאֲנִי חֲבֵמְתְךָ וְדַעַתְךָ הִיא שׁוֹבְבַתְךָ וְתִאֲמְרִי בְּלִבְךָ אֲנִי וְאִפְסִי עוֹד:

11. (לכן) וְבֹא עִלְיָךְ רְעָה לֹא תִדְעִי שְׁחַרְרָה וְתַפֵּל עִלְיָךְ הִנֵּה לֹא תִוְּבָלִי בַפֶּרֶה וְתִבְאֵ עִלְיָךְ פְּתָאִם שְׂאָה לֹא תִדְעִי:

וסוף פסוק 9 הוא „בָּאוּ עִלְיָךְ” והמאמר: בְּרַב כְּשִׁפְיָךְ וְכו' שִׁיכִים כִּבְר לַפְּסוּק 10.

12. עֲמַדִּינָא בְּחֲבֵרֶיךָ וּבְרַב כְּשִׁפְיָךְ בְּאִשְׁר יִגְעַת מְנַעֲרֶיךָ אוֹלִי תִוְּבָלִי הוֹעִיל אוֹלִי תַעְרוּצִי:

בְּאִשְׁר יִגְעַת מְנַעֲרֶיךָ, הַכּוֹנֵה: בֹּאלֵה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִגְעַת בָּהֶם לְהַשִּׁיגֵם עוֹד בִּימֵי נַעוּרֶיךָ. אוֹלִי תַעְרוּצִי, סְרוּס אוֹתִיּוֹת: „תַּעְצָרִי”, אוֹלִי תִוְּבָלִי לַעְצָר בַּעַד הַרְעָה מִלְּבוֹא עִלְיָךְ.

14. הִנֵּה הָיוּ בְּקֶשׁ אִשׁ שְׂרָפְתָם... אֵין נַחֲלַת לְחָמָם אוֹר לְשָׁבֶת נְגִדוֹן; אוֹר לְשָׁבֶת נְגִדוֹן. כִּמְנַהֵג אֶרֶץ בְּנֵי הַקְּדָם הַשָּׁמַיִם אֵת הָאוֹר (כִּירָה) שֶׁאִפְשָׁר לְהַעֲבִירָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּבַעֲרִבִית מִפְּנֵי – מִנְּקַל-מִשְׁרַשׁ „נִקְלִי”

נָל (=העביר) באמצע החדר ובני הבית יושבים מסביב לו להתחמם.

15. בן היו לך אשר יגעת סחריה מנעיריה...
אשר יגעת... מנעיריה, חזרה על המבטא שבפסוק 12, ובא סה ג"כ
ב"דרך קצרה" והכונה: אשר יגעת להשיג אהבתם.

מח.

1. שמעו זאת בית-יעקב הנקראים בשם יהודה וממי יהודה יצאו...
וממי יהודה יצאו, מלת "ממי" הוראתה "ממעני" (1), בהשמטת העין
והעברת הצירה אל המס שלפניה, ע"ד: "זרת" מן "זרת", ו"בי" מן "בעי"
לבקשה (2).

ומצאנו במקרא במקומות שונים את המבטא "יצא ממעי...", לא רק
באם כ"א גם באב, כגון: אשר יצא ממעיך הוא יירשך (ברא' טו 4) שנאמר
לאברהם, ודוד אומר: הנה בני אשר יצא ממעי (ש"ב טו 11) ועוד.

8... כי ידעתי בגוד תבגוד ופשע מבטן קרא לך:
ופשע מבטן קרא לך, רמו ליעקב שעליו נאמר: בבטן עקב
את אחיו (הושע יב 4).
(תלמידי דר' דוד כהן-ריו)

10. הנה צרפתיה ולא בכסף בחרתיה בכור עני:
צרפתיה ולא בכסף, השתמש ב"דרך קצרה" והכונה: צרפתיה
ולא במצרך כסף, במצרך שצורפים בו כסף, והמלה "בכור" מעידה על
חסרון מלה זו (3).

(1) כן מתקנים להדיא המבארים החדשים הנגזרים אחרי Secker שהציע
הקין זה שאין צרך בו.

(2) עפ"י חושב הנני כי עין כזאת נשמטה אחרי האות ב בשם "ראו בן"
שעפ"י האטימולוגיה של הכתוב בא מדברי לאה: כי ראה ה' בעניי (בראשית
כט 32)

ובפרשת שמות בני יעקב הננו רואים השמטת אות א פעמים: במלה "בגד"
ת': בא גד, ועפ"י הנני חושב כי אות זו נשמטה גם במלת "באשרי" שבאה במקום
"בא אשרי" ממש כבטוי "בא גד".

(3) פולק אומר: "ולא בכסף", קשה מאד להבין.

בְּחֶרְתִּיךָ בְּכוֹר עֲנִי, הַשְׁתַּמֵּשׁ בְּ, בְּחֶרְתִּיךָ הָאֲרֵמִית בַּמָּקוֹם „בְּחֶנְתִּיךָ”
לְהִשּׁוֹאֵת הַצִּלְצוֹל עִם „בְּכוֹר”⁽¹⁾.

12-14. שָׁמַע אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּשְׁרָאֵל מִקְרָאֵי אֲנִי הוּא אֲנִי רִאשׁוֹן אֶת
אֲנִי אֶחָרוֹן : אֶף יְדֵי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיְמִינִי טַפְחָה שָׁמַיִם קָרָא
אֲנִי אֱלֹהֵיהֶם יַעֲמְדוּ יַחְדָּו (= כֻּלָּם) : הִקְבְּצוּ כָלְכֶם וּשְׁמַעוּ... :

המאמר „אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים” הוא המשך הפסוק
הקודם; והמאמר קרא אני אליהם. וכו’, הוא מְצַרֵף לַפְסוּק 14. ושניהם יחד
הם המשך החצי הראשון של פסוק 12. (שמע אלי יעקב וישראל מקראי.
קורא אני אליהם, וכו’). ובכנוי הנסתר במלת „אליהם” הכונה לבני ישראל
ולא לשמים ולאֶרֶץ כי אין טעם שיקרא ה’ לשמים ולאֶרֶץ ויעמדו לפניו.
(תלמידי עמיהוד גרוזבסקי)

19. וַיְהִי בַחֹל וְרַעַף וַצֹּאֲצְאֵי מַעֵיף בְּמַעוֹתָיו... :
וַצֹּאֲצְאֵי מַעֵיף בְּמַעוֹתָיו, בַּמִּלָּת : „בְּמַעוֹתָיו” הוּא מְכוּן לְבִיצִים
הַמְרֵבּוֹת מֵאֵד שֶׁבַּמַּעֵי הַדְּגִים שְׂבִיִּים. וְהַכְּנוּי שֶׁאַחֲרֵי הַשֵּׁם חוֹזֵר אֶל הַיָּם
הַנּוֹזֵר לִפְנֵי מֵאֵד זֶה (וְצֹדֶקְתְּךָ כַּגְּלִי הַיָּם).
(תלמידי עמיהוד גרוזבסקי)

20... הַגִּידוּ הַשְּׁמִיעוּ זֹאת הוֹצִיאֶנָה עַד־קֶצֶה הָאָרֶץ אָמְרוּ נָאֵל יְהוָה
עֲבְדוּ יַעֲקֹב :

הַפְּסוּקִים בָּאִים בַּהֲדַרְגָּה בְּמֵאֲמָרִים שֶׁל מֵלֶה אַחַת, שְׁתֵּים. שְׁלֹשׁ.
אַרְבַּע, כְּמוֹ לַעֲיֵל (21):

הַגִּידוּ

הַשְּׁמִיעוּ זֹאת

הוֹצִיאֶנָה עַד־קֶצֶה הָאָרֶץ

נָאֵל יְהוָה עֲבְדוּ יַעֲקֹב :

אָמְרוּ

(1) וארליך ב'מקרא כפשוטי אומר: ...ולוי נראה שטעות סופר כאן. והעיקר
בְּחֶנְתִּיךָ, בְּנִיךָ, וְכֵן הַמְּבָאִרִים הַחֲדָשִׁים הָאֲחֵרִים.